

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ІВАНА ФРАНКА**

Захарчишина Юлія Михайлівна

УДК 378.046.4:355.237:327.56

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
ДО СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МИРОТВОРЧИХ МІСІЯХ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Авгореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор
Дубасенюк Олександра Антонівна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор,
Ягунов Василь Васильович,
Воєнно-дипломатична академія,
професор кафедри спеціальних
дисциплін (м. Київ);

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Литвиновський Євген Юрійович,
Військовий інститут Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри військового управління.

Захист відбудеться 20 вересня 2011 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, другий поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (1008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 20 серпня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Необхідність захисту суверенітету української держави, її миротворчих функцій значною мірою детермінована потребою у якісній професійній підготовці офіцерів. У контексті зростання сфери міжкультурної взаємодії в суспільстві характерною тенденцією сучасної освіти є спрямованість на соціокультурний компонент оволодіння військовими фахівцями цілісними знаннями.

З огляду на досвід участі України в миротворчих операціях під егідою ООН, її миротворча діяльність може стати дієвим чинником підвищення авторитету на міжнародній арені і розширення співпраці з іншими країнами. Реалізація *соціокультурної функції* у таких місіях передбачає певну активність, виважену поведінку військових спеціалістів під час виконання службових обов'язків.

Таким чином, соціокультурний аспект підготовки офіцерів визначається важливим для підвищення якості підготовки фахівців Збройних Сил України, зокрема, щодо участі у миротворчих місіях під керівництвом ООН та *здійснення успішної соціокультурної діяльності*. Такий підхід передбачає знання іноземної мови, соціокультурних реалій, традицій та правил етикету певного соціуму, формування у майбутніх миротворців необхідних умінь і навичок міжкультурного спілкування, прийняття оптимальних рішень в екстремальних ситуаціях, а також корекцію та оптимізацію стилів військово-професійної діяльності.

Як засвідчує аналіз наукової літератури, соціокультурна компетентність визначається одним із важливих показників готовності особистості до міжкультурної взаємодії. Окресленій проблемі приділяється належна увага у педагогічній теорії і практиці. Взаємозв'язки культури й освіти досліджуються у працях таких учених, як С. М. Амеліна, В. С. Маслов, В. М. Сичов, О. О. Фостачук, Н. В. Якса та ін.

Окремі аспекти соціокультурної підготовки представлені в роботах Т. А. Валіахметової, І. А. Воробйової, Д. Ф. Глеби, О. В. Долженко, В. О. Калініна, Т. М. Колодько, Г. О. Наседкіної та ін.

Проблеми військової педагогіки ґрунтовно розглядають у своїх працях А. О. Афанасьєв, О. В. Назола, М. І. Нецадім, В. В. Ягупов та ін.

Психолого-педагогічні засади підготовки майбутнього офіцера досліджують О. В. Діденко, С. В. Капітанець, Т. Ю. Кармаліта, С. О. Кубіцький, Є. Ю. Литвиновський, А. М. Машталір, Д. В. Миценко, Є. Г. Староконь та ін. Особливостям миротворчої діяльності та системи підготовки особового складу Збройних Сил України приділяють увагу В. В. Балабін, Л. Ф. Галуза, Л. П. Маслак, О. М. Мельник, О. В. Плахотнік, Д. І. Сохадзе, О. О. Телічкін та ін.

На основі аналізу наукової літератури та практики виявлено низку суперечностей між: теорією і практикою професійної підготовки миротворців; необхідністю впровадження новітніх технологій і недостатнім рівнем сформованості системи вмінь щодо розв'язання проблем та конфліктів соціокультурного характеру, досягнення порозуміння між ворогуючими сторонами без використання зброї, налагодження контактів з місцевим населенням, іноземними колегами-миротворцями та керівним складом миротворчого контингенту, забезпечення високої ефективності організації професійної діяльності в миротворчій місії; вимогами до підготовки сучасного офіцера і невідповідністю змісту та форм його професійного навчання; неузгодженістю нормативних вимог щодо професійної соціокультурної підготовки офіцерів-миротворців та нагальною потребою у компетентних військових фахівцях.

Актуальність зазначеної проблеми та недостатня розробленість її в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях зумовили вибір теми дослідження: **«Педагогічні умови підготовки офіцерів Збройних Сил України до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами. Дослідження виконане згідно з комплексною темою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка «Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти» (РК № 0110 U 002274). Тема дисертації затверджена вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 10 від 27. 04. 2007 р.) і погоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 1 від 29. 01. 2008 р.).

Мета дослідження – науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність реалізації педагогічних умов професійної підготовки офіцерів ЗСУ до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка офіцерів Збройних Сил України.

Предмет дослідження – педагогічні умови, зміст та методика підготовки офіцерів-миротворців Збройних Сил України до професійної соціокультурної діяльності.

Для реалізації поставленої мети визначено наступні **завдання**:

1. Проаналізувати стан розробленості досліджуваної проблеми у теорії і практиці професійної освіти.
2. Визначити сутність та структуру соціокультурної компетентності офіцера-миротворця.
3. Розробити модель соціокультурної підготовки військових фахівців.

4. Обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов і методики підготовки офіцерів до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях, урахувавши специфіку навчального процесу.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що процес підготовки офіцерів до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях набуде ефективності завдяки: визначенню та реалізації педагогічних умов формування професійної миротворчої соціокультурної компетентності офіцерів; розробці відповідної моделі професійної підготовки офіцерів-миротворців; стимулюванню мотивації військових фахівців до здійснення соціокультурної миротворчої діяльності; впровадженню методики соціокультурної підготовки, яка передбачає використання інноваційних форм і методів роботи у вищому військовому навчальному закладі.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: наукові положення теорії особистості та діяльності (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн); культурологічна, гуманістична освітні парадигми; системний, інтегративний, аксіологічний, компетентнісний, особистісно орієнтований, акмеологічний, синергетичний, діяльнісний та контекстний підходи до підготовки сучасного фахівця; теорія професійної освіти (Г. П. Васянович, О. А. Дубасенюк, Н. Г. Ничкало та ін.); теорії міжкультурної комунікації та діалогу культур (В. С. Біблер, В. В. Верещагін, Є. І. Пассов, С. Г. Тер-Мінасова та ін.); концепція безперервної та цілісної професійної підготовки кадрів у вищих військових закладах освіти (Д. В. Іщенко, І. Г. Радванський, А. О. Тихончук, Є. В. Ткаченко); положення теорії і методики військової освіти (О. В. Барабаншиков, О. О. Безносок, М. І. Нещадім, Н. Ф. Феденко, В. В. Ягупов та ін.); офіційні документи міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського Союзу), а також основні положення державних нормативних документів України щодо миротворчої діяльності, миротворчих операцій, професійної підготовки і діяльності миротворчих контингентів, участі офіцерів Збройних Сил України в миротворчих місіях тощо.

Для розв'язання поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, моделювання) з метою узагальнення психолого-педагогічного доробку науковців з обраної теми та визначення сутності і структури підготовки офіцерів до соціокультурної миротворчої діяльності; *емпіричні* (бесіда, анкетування, інтерв'ювання, опитування, педагогічне спостереження, самооцінка) для з'ясування критеріїв і рівнів сформованості професійної миротворчої соціокультурної компетентності військових фахівців, розробки змісту, форм і методів навчального процесу на різних етапах дослідження; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи) для визначення ефективності формування

окресленої компетентності в процесі професійної підготовки до миротворчої діяльності; *методи статистичної обробки кількісних даних*, за допомогою яких доведено однорідність контрольної й експериментальної груп та достовірність розбіжностей у динаміці рівнів сформованості соціокультурної компетентності за результатами формувального етапу експерименту.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Житомирського військового інституту ім. С. П. Корольова Національного авіаційного університету, Воєнно-дипломатичної академії (м. Київ), Київського Військового інституту національного університету імені Тараса Шевченка, військових частин А2081, А1910, А1182 (м. Житомир). Усього дослідженням було охоплено 332 офіцера, з них 48 фахівців-експертів – офіцерів, які мають досвід участі в миротворчих місіях.

Відповідно до поставлених завдань дослідження проводилося впродовж 2006-2011 років і охоплювало три етапи наукового пошуку.

На першому етапі (2006-2007 роки) вивчено актуальність і ступінь розробленості проблеми професійної підготовки офіцерів до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях у теоретичному і прикладному аспектах, визначено програму і методики дослідження; сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання, уточнено базові поняття дослідницької роботи.

На другому етапі (2008-2010 роки) здійснено аналіз наукової та методичної літератури, окреслено сутність і структуру соціокультурної компетентності офіцера-миротворця, критерії та показники рівнів її сформованості у військових фахівців, розроблено модель соціокультурної підготовки, виявлено й обґрунтовано основні педагогічні умови її реалізації у навчальному процесі військових ВНЗ. Проведено констатувальний етап експерименту, узагальнено його результати. Здійснено формувальний етап експерименту та реалізовано авторську методику, визначено відповідні зміст, форми і методи.

На третьому етапі (2010-2011 роки) проаналізовано та узагальнено результати дослідно-експериментальної роботи, сформульовано загальні висновки дослідження. Здійснено апробацію результатів наукової роботи та їх упровадження в практику підготовки військових фахівців у ВВНЗ України.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що *вперше* розроблено модель соціокультурної підготовки офіцерів-миротворців, в якій відображено специфіку наукових підходів, принципів, змісту, форм та методів формування миротворчої соціокультурної компетентності військових фахівців; виявлено й обґрунтовано відповідні педагогічні умови її реалізації; *удосконалено* сутність поняття «соціокультурна діяльність у

миротворчих місіях»; уточнено зміст категорії «професійна миротворча соціокультурна компетентність», визначено основні критерії та рівні сформованості зазначеної компетентності офіцерів; *подальшого розвитку набули* концептуальні положення щодо впровадження у навчальний процес вищих військових навчальних закладів сучасних форм, методів і засобів навчання з метою підготовки офіцерів Збройних Сил України до соціокультурної діяльності миротворчого спрямування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в експериментальній апробації педагогічних умов і методики формування соціокультурної компетентності офіцера-миротворця, розробці та практичній реалізації програми спецкурсу «Соціокультурна підготовка військових фахівців до миротворчої діяльності», який може бути використаний у процесі вдосконалення навчальних планів та робочих програм професійної підготовки курсантів і офіцерів, індивідуальних завдань і тренінгів, які доцільно використовувати у ході інтегрованого викладання іноземної мови та гуманітарних дисциплін для слухачів курсів іноземних мов, їх підготовки до складання міжнародних тестів військового зразка STANAG-6001. Підготовлено методичні рекомендації щодо професійної підготовки офіцерів Збройних Сил України до соціокультурної миротворчої діяльності.

Вірогідність отриманих результатів забезпечено методологічним обґрунтуванням його вихідних положень, використанням комплексу методів, що відповідають меті, предмету і завданням дослідження; аналізом значної кількості науково-методичних джерел з проблем підготовки висококваліфікованих спеціалістів до професійної діяльності; поєднанням кількісного й якісного аналізу отриманих даних; використанням методів математичної статистики.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження знайшли своє відображення у доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних*: «Акмеологія – наука XXI століття» (Київ, 2007), «Розвиток духовності та професіоналізму в умовах глобалізації» (Вінниця, 2008), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2008), «Парадигма Творення в сучасній науці: на шляху до інтегрованого світогляду» (Острогор, 2008), «Професіоналізм педагога. Інноваційні підходи до процесу його формування» (Краматорськ, 2008), «Євреї на Волині: історія і сучасність» (Житомир, 2009), «Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції» (Житомир, 2009), «Інтеграція системи безперервної освіти України в Європейський освітній простір: стан, проблеми, перспективи» (Чернівці, 2009), «Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах» (Вінниця, 2009); *всукраїнських*: «Модернізація вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів» (Житомир, 2007),

«Проблема формування ціннісних орієнтацій навчальної діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у контексті сучасних вимог до освіти» (Житомир, 2008), XXXIII науково-практичній міжвузівській конференції Житомирського державного технологічного університету (Житомир, 2008), «Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії» (Житомир, 2011).

Упровадження результатів дослідження здійснено в навчально-виховний процес Житомирського військового інституту ім. С. П. Корольова Національного авіаційного університету (довідка про впровадження № 749 від 01. 11. 2010 р.), Воєнно-дипломатичної академії (довідка № 1756/12 від 26. 10. 2010 р.) та Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (акт від 27. 12. 2010 р.), військових частин А1910 (довідка № 527 від 18. 12. 2009 р.), А1182 (довідка № 594 від 17. 12. 2010 р.), А2081 (довідка № 23 від 17. 12. 2010 р.) м. Житомира.

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження відображено у 20 одноосібних наукових публікаціях, серед яких методичні рекомендації щодо підготовки офіцерів Збройних Сил України до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях, 10 статей у фахових виданнях, затверджених ВАК України, 9 – у збірниках наукових праць і конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел, який включає 389 найменувань (з яких – 22 іноземними мовами) на 40 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 348 сторінок (основна частина – 186 сторінок, додатки – 122 сторінки). Дисертація містить 25 таблиць та 31 рисунок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету дослідження, його завдання, об'єкт і предмет, викладено теоретико-методологічні засади, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення, наведено дані про впровадження й апробацію результатів експериментальної роботи.

У першому розділі – **«Теоретичні засади соціокультурної діяльності миротворчого спрямування»** – визначено сутність основних понять дослідження; обґрунтовано використання наукових підходів до розгляду соціокультурної діяльності; з'ясовано зміст та структуру професійної миротворчої соціокультурної компетентності офіцера.

Соціокультурна діяльність розглядається як суспільно-корисна активність людей, що здійснюється в умовах соціально-економічного, національно-культурного і духовного розвитку суспільства і спрямована на реалізацію соціальних, загальнокультурних, освітніх,

пізнавальних, художніх, естетичних та духовних інтересів особистості. Окреслено її комунікативно-діалогічний характер і відповідність соціокультурній динаміці та суспільному замовленню.

Аналіз концепції та завдань сучасної миротворчої діяльності дав можливість виявити її характерні риси, а саме: соціокультурне спрямування; ставлення до миротворця як виконавця гуманної справи творення миру цивілізованим шляхом, учасника соціокультурної діяльності в країні перебування.

Під *соціокультурною діяльністю в миротворчих місіях* розуміємо систему професійних дій офіцерів-миротворців, що передбачає: реалізацію змістового, активно-перетворювального, соціального і громадянського потенціалу; наявність культурологічного, організаційного, педагогічного, соціально-психологічного компонентів; здійснення військовими фахівцями в умовах виконання професійних службових обов'язків у миротворчій місії.

Професійна підготовка офіцерів до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях визначається як цілеспрямований і всебічний процес реалізації навчальних заходів щодо забезпечення ефективної практичної соціокультурної діяльності військових фахівців у складі миротворчого контингенту.

Обґрунтовано думку, що у контексті реалізації якісної підготовки офіцерів-миротворців доцільно використовувати наукову категорію «професійна миротворча соціокультурна компетентність».

На основі аналізу наукових праць професійна миротворча соціокультурна компетентність офіцера розглядається як складова його професійної компетентності, професійно-особистісна характеристика військового фахівця, що передбачає наявність системи професійно значущих соціокультурних знань, умінь і навичок, цінностей, інтересів, мотивів, зумовлених новими цілями та потребами миротворчої діяльності, а саме здійсненням соціокультурної діяльності у миротворчих місіях.

Визначено і теоретично обґрунтовано структуру професійної миротворчої соціокультурної компетентності офіцера, що включає: *ціннісно-мотиваційний компонент* (сукупність ціннісних орієнтацій, соціально-психологічних настанов, мотивів, потреб, інтересів військових спеціалістів щодо виконання соціокультурної миротворчої діяльності); *когнітивний* (систему соціокультурних знань про сутність, структуру, функції та особливості соціокультурно-миротворчої професійної діяльності); *комунікативний* (передбачає сформованість низки комунікативних умінь, оволодіння якими означає здатність до ефективної взаємодії з оточуючими, необхідної для професійної соціокультурної миротворчої діяльності офіцерів, досягнення взаєморозуміння з місцевим населенням країни,

де відбувається миротворча місія, взаємопідтримки, що вибудовуються на основі впровадження принципів толерантності, емпатійності, розуміння прагнень інших людей, їх прав та світоглядних позицій); *поведінково-практичний* (включає систему професійно спрямованих соціокультурних знань, умінь та навичок).

У другому розділі – **«Розробка моделі соціокультурної підготовки військових фахівців-миротворців»** – проаналізовано поняття «педагогічні умови» та виділено їх основні групи; обґрунтовано модель професійної підготовки офіцерів до соціокультурної миротворчої діяльності, здійснено характеристику її структурних і функціональних компонентів.

Педагогічні умови підготовки військових фахівців до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях розглядаються як комплекс певних методів, форм, особливостей навчального педагогічного впливу на офіцерів з метою досягнення результату, що визначається рівнем професійної миротворчої соціокультурної компетентності військових фахівців.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури виокремлено провідні групи педагогічних умов ефективної соціокультурної підготовки офіцерів до миротворчої діяльності. Їх значущість підтверджено за допомогою експертної оцінки миротворців та застосуванням методів математичної статистики. До *організаційних* умов віднесено: організацію навчального процесу в єдності професійного і соціокультурного компонентів; поєднання групових та індивідуальних форм навчання; диференціацію навчання на основі розподілу офіцерів на групи відповідно до результатів тестування; організацію педагогічних тренінгів соціокультурно-миротворчого спрямування. *Психологічні* передбачають: актуалізацію мотиваційних чинників виконання миротворчої соціокультурної діяльності; вироблення в офіцерів миротворчих морально-світоглядних установок; упровадження методів самооцінки соціокультурної підготовки миротворців; забезпечення рефлексивного управління процесом формування професійних соціокультурних якостей військових фахівців; усвідомлення офіцером-миротворцем своєї ролі в соціумі країни перебування. *Методичні* умови визначаються необхідністю: впровадження в навчальний процес тестового контролю й оцінювання соціокультурних знань та вмінь офіцерів; розробки навчально-методичного забезпечення соціокультурної підготовки; використання практико-орієнтованих технологій, інтерактивних форм і методів навчання; моделювання професійної соціокультурної діяльності миротворців шляхом створення професійно значущих ситуацій; координації методів навчання відповідно до змісту професійної соціокультурної миротворчої діяльності. *Міжкультурні* умови спрямовані на розширення сфери активного професійного спілкування військових фахівців, використання іншомовної культури як засобу

соціокультурного пізнання, систематизацію знань та відповідних комунікативних умінь і навичок, забезпечення необхідного рівня іншомовної підготовки офіцерів-миротворців до соціокультурної діяльності.

Розроблена модель соціокультурної підготовки офіцерів-миротворців розглядається як система взаємопов'язаних елементів: суспільного замовлення, мети, змісту, принципів, форм, методів, засобів, етапів організації навчального процесу, результату, а також педагогічних умов її реалізації (рис. 1). Модель була побудована на основі сучасних наукових парадигм та концепцій освіти, а саме: культурологічної, гуманістичної, неперервної та соціокультурної освіти; системного, інтегративного, аксіологічного, акмеологічного, компетентнісного, контекстного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, синергетичного підходів та принципів організації навчально-виховного процесу (науковості, професійної спрямованості, послідовності, зв'язку з життям, систематичності, наочності, доступності, ґрунтовності знань). На основі критеріїв (мотиваційного, когнітивного, діяльнісного) і показників (цінностей, потреб та мотивів, знань, умінь і навичок) визначено рівні професійної миротворчої соціокультурної компетентності (високий, середній та низький).

Ураховуючи головні аспекти військово-професійної соціокультурної діяльності миротворчого спрямування, а також на основі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження, визначено соціокультурні (особистісні та професійні) якості офіцерів, що відображаються у відповідних сферах діяльності: 1) особистісній (*ціннісно-мотиваційний компонент*, психолого-педагогічний зміст якого передбачає визнання специфіки соціокультурної діяльності, окреслення її значущості: свідомо мотивована до професійної миротворчої діяльності, емпатійність та ін.); 2) суб'єкт-суб'єктної взаємодії (*когнітивний і комунікативний компоненти*, які дають можливість пізнати особливості соціокультурної діяльності особистістю шляхом взаємодії, комунікації і власне пізнання: нестандартне мислення, здатність до ефективної комунікативної соціокультурної взаємодії з місцевим населенням країни перебування та колегами-миротворцями тощо); 3) діяльнісній (*поведінково-практичний компонент*, що виявляє розуміння компетентного характеру соціокультурної діяльності фахівця у миротворчих місіях: організаторські та лідерські якості, рефлексивність та ін.).

У третьому розділі – **«Експериментальне дослідження ефективності реалізації педагогічних умов підготовки офіцерів-миротворців до соціокультурної діяльності»** – викладено програму експериментальної роботи щодо формування у військових фахівців професійної миротворчої соціокультурної компетентності; проаналізовано результати констатувального

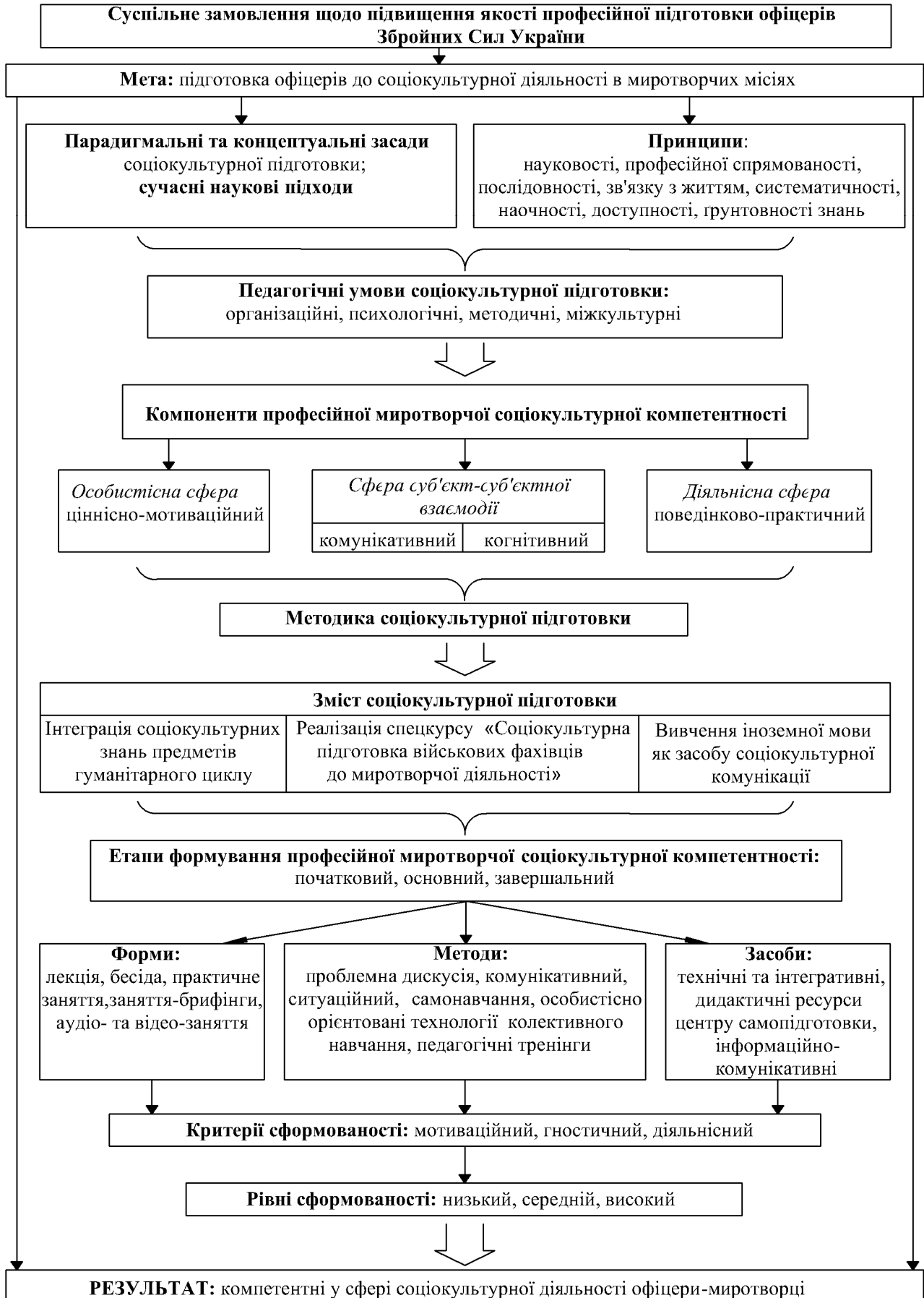

Рис. 1. Модель соціокультурної підготовки офіцерів-миротворців

етапу експерименту; запропоновано авторську методику соціокультурної підготовки миротворців; здійснено аналіз результатів формувального етапу експерименту.

Методику формування професійної миротворчої соціокультурної компетентності побудовано на основі інтегративного підходу до соціокультурних знань предметів гуманітарного циклу (культурології, філософії, історії військового мистецтва), іноземної мови та факультативного спецкурсу «Соціокультурна підготовка військових фахівців до миротворчої діяльності», орієнтованого на засвоєння офіцерами соціокультурно-миротворчої системи знань, умінь і навичок. Обґрунтовано необхідність застосування різних форм, методів, засобів соціокультурної підготовки офіцерів до професійної діяльності в миротворчих місіях.

Формування *ціннісно-мотиваційного* компоненту професійної миротворчої соціокультурної компетентності офіцерів передбачало використання таких форм та методів, як лекція, проблемна дискусія, тренінги розвитку соціокультурних якостей тощо.

Доведено ефективність формування *когнітивного* компоненту шляхом упровадження таких методів організації навчання: проблемно-дослідницькі; евристичні бесіди; «мозковий штурм»; аудіо- та відео-заняття, презентації; методи комп'ютерного навчання (виконання вправ та тестів); самонавчання в центрі самопідготовки; підготовка повідомлень і проектів соціокультурно-миротворчого спрямування; тренінги розвитку професійного мислення.

З'ясовано, що формування *комунікативного* компоненту забезпечується використанням сучасних методів та форм організації занять: обміну досвідом; тренінгів комунікативних умінь; особистісно орієнтованих технологій; занять-брифінгів з соціокультурно-миротворчої тематики тощо.

Виявлено, що формування *поведінково-практичного* компоненту передбачає застосування практичних методів навчання, а саме: соціокультурно-рольових ігор; тренінгів саморегуляції, рефлексії; інтерактивних тренінгів; методів розв'язання професійних задач та ін.

У контрольних групах навчання проводилося традиційно, додаткові умови не створювалися. Експериментальні групи працювали за розробленою методикою соціокультурної підготовки миротворців. Водночас, у навчальний процес, що здійснювався в експериментальній групі, було впроваджено факультативний спецкурс «Соціокультурна підготовка військових фахівців до миротворчої діяльності», який включає лекційно-аналітичну, орієнтовану на викладання та обговорення актуальної інформації *соціокультурно-миротворчого змісту*, і тренінгову частину, що передбачає розвиток соціокультурних якостей та професійного мислення, формування комунікативних умінь офіцерів, розширення ресурсних станів їх психіки, моделювання соціокультурних

миротворчих ситуацій з метою збагачення «репертуару» соціальних ролей офіцерів-миротворців.

З'ясовано, що результативності формувального етапу експерименту сприяло використання ряду навчальних заходів, у ході яких відбувалося поєднання теоретичного та практичного аспектів підготовки до миротворчої соціокультурної діяльності, а саме: тренінгів розвитку емпатії, саморегуляції, сензитивності, рефлексії; проведення рольових ігор соціокультурно-миротворчого спрямування, лекцій-дискусій; розв'язання професійно орієнтованих задач та обговорення актуальних соціокультурних проблем і ситуацій; організація самостійної роботи військових фахівців з навчальними ресурсами центру самопідготовки тощо.

Доведено, що завдяки впровадженню експериментальної авторської методики підвищилася кількість військових фахівців, які показали середній (від 0,35 до 0,53) та високий (від 0,08 до 0,24) рівні сформованості професійної миротворчої соціокультурної компетентності (рис. 2,3).

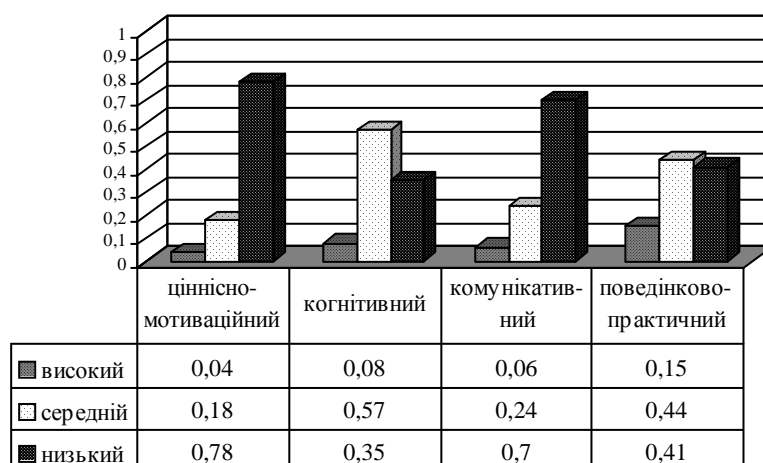

Рис. 2. Результати сформованості компонентів професійної миротворчої соціокультурної компетентності експериментальної групи до формувального етапу експерименту

Особливо зросли показники, які характеризують комунікативний (від 0,30 до 0,77) і ціннісно-мотиваційний (від 0,22 до 0,63) компоненти, що свідчить про підвищення рівня володіння ефективними комунікативними стратегіями поведінки під час виконання військовими фахівцями професійних обов'язків у миротворчій місії та збагачення мотиваційної сфери соціокультурної діяльності офіцерів-миротворців. Офіцери експериментальної групи продемонстрували також позитивну динаміку високого рівня сформованості когнітивного (від 0,08 до 0,27) та поведінково-практичного (0,15 до 0,31)

компонентів професійної миротворчої соціокультурної компетентності, що засвідчує про ефективність оволодіння системою соціокультурних знань та умінь.

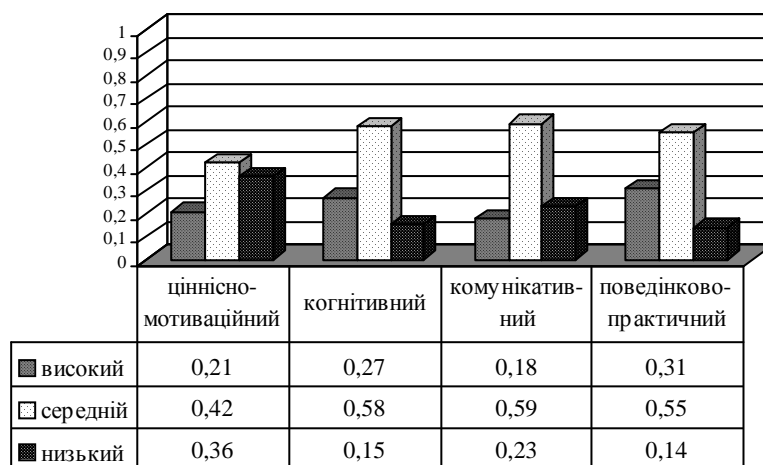

Рис. 3. Результати сформованості компонентів професійної миротворчої соціокультурної компетентності експериментальної групи наприкінці експерименту

Достовірність одержаних висновків перевірено шляхом використання λ -критерію Колмогорова-Смирнова, а також методів математичної статистики.

Таким чином, результати формувального етапу експерименту свідчать про ефективність розроблених педагогічних умов соціокультурної підготовки офіцерів-миротворців та доцільність їх упровадження в практику професійної підготовки офіцерів у ВВНЗ.

На основі узагальнення результатів наукового дослідження сформульовано такі **висновки:**

1. Вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми у теорії і практиці професійної освіти дозволяє стверджувати про її актуальність та необхідність визначення ефективних педагогічних умов формування миротворчої соціокультурної компетентності офіцерів, здатних реалізовувати професійну соціокультурну діяльність у миротворчих місіях. Дослідження соціокультурного аспекту професійної підготовки офіцерів-миротворців передбачало її розгляд як цілісної системи на основі єдності загального (є складовою формування компетентної особистості, здатної до ефективної фахової діяльності), особливого (має свою специфіку, зумовлену професійною діяльністю у Збройних Силах) й одиничного (відображає залежність форм і методів професійної підготовки офіцерів з рівнями сформованості миротворчої соціокультурної компетентності).

У межах основних наукових підходів (системного, інтегративного, аксіологічного, акмеологічного, компетентнісного, контекстного (суб'єктно-діяльнісного), особистісно орієнтованого, діяльнісного, синергетичного) простежено взаємозв'язок культури і діяльності у різних площинах наукового розгляду, а саме: філософського, психологічного, соціологічного, культурологічного та педагогічного. Доведено взаємозалежність компонентів «соціум» – «культура» – «діяльність» у соціокультурній діяльності, що тлумачиться як суспільно-корисна активність людей, яка здійснюється в умовах соціально-економічного, національно-культурного і духовного розвитку суспільства і спрямована на реалізацію соціальних, загальнокультурних, освітніх, пізнавальних, художніх, естетичних та духовних інтересів людини; має комунікативно-діалогічний характер і відповідає соціокультурній динаміці та суспільному замовленню.

Аналіз особливостей сучасної миротворчої діяльності дає можливість виявити її соціокультурну спрямованість, відповідно до чого соціокультурну діяльність в миротворчих місіях визначено як систему професійних дій офіцерів-миротворців, що передбачає реалізацію змістового, активно-перетворювального, соціального і громадянського потенціалу, виконання професійних службових обов'язків у миротворчій місії.

У результаті дослідження уточнено основну категорію «професійна підготовка офіцерів до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях», що тлумачиться як цілеспрямований і всебічний процес реалізації навчальних заходів щодо забезпечення ефективної практичної соціокультурної діяльності військових фахівців у складі миротворчого контингенту. Її результатом визначена сформована професійна миротворча соціокультурна компетентність.

2. На основі розглянутих теоретико-методологічних підходів простежено взаємозалежність між формуванням загальної професійної компетентності офіцера і професійної миротворчої соціокультурної компетентності військового спеціаліста; окреслено зміст і розроблено структуру професійної миротворчої соціокультурної компетентності як професійно-особистісної характеристики військового фахівця, що передбачає наявність системи професійно значущих соціокультурних знань, умінь і навичок, цінностей, інтересів, мотивів, зумовлених новими цілями та потребами миротворчої діяльності (здійсненню соціокультурної діяльності у миротворчій місії) і вимагає від офіцера спеціальних якостей і здібностей. До структури визначеної компетентності включено такі компоненти: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, комунікативний, поведінково-практичний.

У розробленій структурі соціокультурних якостей офіцерів-миротворців відображено якості військових фахівців у контексті їх соціокультурної діяльності в миротворчих місіях, до яких віднесено: свідому мотивацію до професійної миротворчої діяльності,

відповідальність за виконання миротворчих завдань соціокультурного спрямування, емпатійність, нестандартне мислення, здатність до ефективної комунікативної соціокультурної взаємодії з місцевим населенням країни перебування та колегами-миротворцями, здатність виходу із складних миротворчих соціокультурних ситуацій та ін.

3. Розроблено теоретичну модель соціокультурної підготовки офіцерів-миротворців, структурними компонентами якої є: принципи, підходи, компоненти, етапи, форми, методи та засоби формування професійної миротворчої соціокультурної компетентності військових фахівців. Обґрунтовано критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний), показники (цінності, потреби та мотиви, знання, вміння і навички), а також рівні її сформованості.

Визначено основні групи педагогічних умов ефективної соціокультурної підготовки офіцерів до миротворчої діяльності: *організаційні*, що сприяють досягненню продуктивного результату навчальної діяльності офіцерів завдяки забезпеченню навчально-освітнього процесу; *психологічні*, які забезпечують створення системи стимулювання позитивної мотивації, атмосфери співпраці, самооцінки і рефлексії військових фахівців; *методичні*, що визначають форми, методи, прийоми навчання і спрямовані на засвоєння змісту навчального курсу соціокультурної підготовки та формування професійної соціокультурної компетентності офіцерів; *міжкультурні*, які передбачають оволодіння військовими фахівцями комунікативними та іншомовними стратегіями для ефективного спілкування в миротворчих місіях.

Доведено необхідність реалізації авторської методики соціокультурної підготовки офіцерів у процесі засвоєння спецкурсу «Соціокультурна підготовка військових фахівців до миротворчої діяльності», іноземної мови та інших гуманітарних дисциплін, зміст яких інтегровано та збагачено соціокультурним матеріалом.

Формувальний етап експерименту і діагностування офіцерів контрольної й експериментальної груп підтвердили ефективність запропонованих педагогічних умов соціокультурної підготовки військових фахівців та методики формування професійної миротворчої соціокультурної компетентності. Дослідження параметрів, які відповідають компонентам зазначеної компетентності, засвідчило, що у контрольній і експериментальній групах спостерігалися певні зміни щодо прояву цих параметрів протягом терміну дослідження, але в експериментальній групі ці зміни після проведення формувального етапу експерименту виявилися набагато вагомішими: відбулося зростання показників високого (від 0,08 до 0,24) і середнього (від 0,35 до 0,53) рівнів сформованості професійної миротворчої соціокультурної компетентності офіцерів. Достовірність одержаних висновків забезпечено використанням λ -критерію Колмогорова-Смирнова, згідно якого $\lambda_{\text{emp}} > \lambda_{\text{кр}}$

для $p \leq 0,01$ та $p \leq 0,05$, а також методів математичної статистики. Отже, мету і завдання дослідження досягнуто, основні положення гіпотези підтверджено.

Представлена дисертаційна робота не претендує на вичерпне висвітлення окресленої проблеми. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у розробці цілісної системи формування професійної компетентності миротворця в системі вищої військової освіти, необхідності конкретизації та наповнення всіх її структурних компонентів, вивченні впливу різних культур на соціокультурну миротворчу діяльність військових фахівців та їх особистісну самореалізацію, розвитку інтегративного напрямку професійної соціокультурної підготовки офіцерів до участі в миротворчих місіях.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. *Захарчишина Ю. М.* Методика формування професійної соціокультурної компетентності сучасного військового фахівця / Ю. М. Захарчишина // Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики : [монографія] / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 431–449.

2. *Захарчишина Ю. М.* Підготовка офіцерів Збройних Сил України до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях : метод. рекомендації / Ю. М. Захарчишина. – Житомир, Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 119 с.

Статті у фахових виданнях:

3. *Захарчишина Ю. М.* Полікультурний підхід до оптимізації навчальної діяльності офіцерів у процесі вивчення іноземної мови / Ю. М. Захарчишина // Українська полоністика. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2006–2007. – Вип. 3–4. – С. 170–177.

4. *Захарчишина Ю. М.* Використання новаторських підходів у процесі професійної підготовки фахівців / Ю. М. Захарчишина // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2007. – Вип. 36. – С. 151–155.

5. *Захарчишина Ю. М.* Стимулювання творчої діяльності військовослужбовців під час вивчення іноземної мови / Ю. М. Захарчишина // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2008. – Вип. 37. – С. 123–125.

6. *Захарчишина Ю. М.* Соціокультурний аспект військової освіти за умов глобалізації / Ю. М. Захарчишина // Нові технології навчання. Розвиток духовності та

професіоналізму в умовах глобалізації: зб. наук. праць. – Київ–Вінниця, 2008. – Спец. випуск № 55. – Ч. 2. – С. 31–35.

7. *Захарчишина Ю. М.* Інноваційний потенціал професійної підготовки офіцерів-мироотворців / Ю. М. Захарчишина // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ–Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – Вип. 20. – С. 23–26.

8. *Захарчишина Ю. М.* Професійна підготовка до соціокультурної діяльності: різні теоретичні підходи / Ю. М. Захарчишина // Збірник наук. праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького Державної прикордонної служби України. – Хмельницький: НАДПСУ, 2008. – № 45. – Ч. II. – С. 78–82.

9. *Захарчишина Ю. М.* Соціокультурна спрямованість професійної підготовки офіцерів-мироотворців / Ю. М. Захарчишина // Українська полоністика. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2009. – Вип. 6. – С. 122–127.

10. *Захарчишина Ю. М.* Педагогічні особливості формування стилю професійного спілкування офіцерів-мироотворців / Ю. М. Захарчишина // Проблеми освіти: наук. зб. / кол. авт. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2009. – Вип. 58. – Ч. 1. – С. 206–210.

11. *Захарчишина Ю. М.* Професійна соціокультурна підготовка військових фахівців: інтегральний підхід / Ю. М. Захарчишина // Педагогіка і психологія. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. – Вип. 468. – С. 153–162.

12. *Захарчишина Ю. М.* Духовно-моральна складова мироотворчої діяльності офіцерів / Ю. М. Захарчишина // Нові технології навчання. Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах: зб. наук. праць. – Київ–Вінниця, 2009. – Спец. вип. № 58. – Ч. 1. – С. 401–406.

Інші публікації:

13. *Захарчишина Ю. М.* Особливості реалізації Болонського процесу у процесі професійної підготовки офіцерів / Ю. М. Захарчишина // Модернізація вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів: зб. статей за матеріалами всеукр. методологічного семінару з міжнар. участю. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 108–113.

14. *Захарчишина Ю. М.* Ціннісні орієнтації суб'єкта учіння як фактор ефективності професійної підготовки сучасного фахівця / Ю. М. Захарчишина // Ціннісні орієнтації навчальної діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у контексті сучасних вимог до освіти: наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, В. І. Слінчук. – Житомир: Житомирський державний університет ім. І. Франка, 2008. – С. 143–148.

15. *Захарчишина Ю. М.* Умови професійної діяльності військовослужбовців миротворчих підрозділів й особливості їх комплектування / Ю. М. Захарчишина // Тези XXXIII науково-практичної міжвузівської конференції, присвяченої Дню університету (Житомирський державний технологічний університет). – Житомир, 2008. – С. 192.

16. *Захарчишина Ю. М.* Особливості соціокультурної військово-професійної діяльності миротворчого спрямування офіцера ЗСУ / Ю. М. Захарчишина // Житомирська науково-педагогічна школа «Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів»: здобутки та перспективи : зб. наук. праць / авт. кол. О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька та ін. ; за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 243–256.

17. *Захарчишина Ю. М.* Загальнолюдські соціокультурні цінності єврейського народу як фактор міжкультурної взаємодії / Ю. М. Захарчишина // Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції «Євреї в Україні: історія і сучасність» : зб. наук. праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 324–331.

18. *Захарчишина Ю. М.* Акмеологічний підхід до професійної підготовки офіцерів на курсах іноземних мов / Ю. М. Захарчишина // Акмеологія – наука XXI століття: розвиток професіоналізму : матеріали Другої Міжнар. наук.-практ. конф. / наук. редактув. : В. І. Перевозчиков. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. – С. 405–408.

19. *Захарчишина Ю. М.* Теоретичний аналіз педагогічних умов професійної соціокультурної підготовки військових фахівців / Ю. М. Захарчишина // Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях : матеріали міжрегіонального наук. семінару / Мін-во оборони України ; Національний університет оборони України. – К. : НУОУ, 2010. – С. 116–118.

20. *Захарчишина Ю. М.* Аналіз духовної культури у контексті підготовки офіцерів-миротворців / Ю. М. Захарчишина // Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції «Парадигма творення в сучасній науці: на шляху до інтегративного світогляду». – Острогоз, 2010. – С. 179–190.

АНОТАЦІЇ

Захарчишина Ю. М. Педагогічні умови підготовки офіцерів Збройних Сил України до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2011.

У дисертації науково обґрунтовано сутність та тлумачення понять «соціокультурна діяльність у миротворчих місіях», «професійна миротворча соціокультурна компетентність». Визначено структуру зазначеної компетентності, яка включає ціннісно-мотиваційний, когнітивний, комунікативний, поведінково-практичний компоненти; розроблено теоретичну модель соціокультурної підготовки офіцера-миротворця. Виявлено та обґрунтовно групи педагогічних умов професійної підготовки офіцерів до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях, до яких віднесено: організаційні, психологічні, методичні, міжкультурні.

У дослідженні представлено програму експериментальної роботи з соціокультурної підготовки офіцерів-миротворців, визначено етапи, принципи, умови, форми, методи, прийоми, засоби її успішної реалізації, проведено аналіз результатів констатувального та формувального етапів експерименту.

Ключові слова: соціокультурна діяльність, соціокультурна підготовка, професійна миротворча соціокультурна компетентність, педагогічні умови, методика формування професійної миротворчої соціокультурної компетентності.

Захарчишина Ю. М. Педагогические условия подготовки офицеров Вооружённых Сил Украины к социокультурной деятельности в миротворческих миссиях. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Житомир, 2011.

В диссертации научно обоснованы содержание и значение понятий «социокультурная деятельность в миротворческих миссиях», «профессиональная миротворческая социокультурная компетентность», разработана структура данной компетентности, которая включает ценностно-мотивационный, когнитивный, коммуникативный, поведенческо-практический компоненты.

С помощью методов математического и статистического анализа, а также экспертной оценки выделены группы педагогических условий, которые способствуют эффективному формированию профессиональной миротворческой социокультурной компетентности офицеров Вооружённых Сил Украины. Разработана теоретическая модель социокультурной подготовки офицеров-миротворцев в высшем военном учебном заведении в контексте современных научных подходов. Эффективная реализация модели осуществляется посредством таких групп педагогических условий: *организационных*, обеспечивающих учебно-образовательный процесс и способствующих достижению максимально возможного полезного результата учебной деятельности офицеров; *психологических*,

предусматривающих создание системы мотивации и миротворческих мировоззренческих установок военных специалистов; *методических*, определяющих формы, методы, приёмы обучения, интеграцию гуманитарных дисциплин, учебно-методическое обеспечение процесса обучения офицеров; *межкультурных*, ориентированных на овладение военными специалистами коммуникативными и иноязычными стратегиями для эффективного общения в миротворческих миссиях.

В исследовании представлена программа экспериментальной работы по социокультурной подготовке офицеров-миротворцев, определены этапы, принципы, условия, методы, приёмы, этапы её успешной реализации, проанализированы результаты констатирующего и формирующего этапов эксперимента.

Результаты исследования свидетельствуют о возрастании показателей, которые характеризуют средний (0,53) и высокий (0,24) уровни профессиональной миротворческой социокультурной компетентности офицеров.

Основные результаты исследования внедрены в учебный процесс высших военных учебных заведений Украины.

Ключевые слова: социокультурная деятельность, социокультурная подготовка, профессиональная миротворческая социокультурная компетентность, педагогические условия, методика формирования профессиональной миротворческой социокультурной компетентности.

Zakharchyshyna Yu. M. The Pedagogical Conditions of the Ukrainian Armed Forces Officers Training for Sociocultural Activities in Peacekeeping Missions. – Manuscript.

The thesis on getting the scientific degree of a candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education – Zhytomyr State University named after I. Franko, Zhytomyr, 2011.

In the thesis the essence and the place of the notions “sociocultural activities in peacekeeping missions” and “professional peacekeeping sociocultural competence” are scientifically substantiated. The structure of the mentioned competence including value and motivational, cognitive, communicative, behaviour and practical components is worked out; the officers-peacekeepers’ theoretical model of sociocultural competence is worked out. Groups of pedagogical conditions of officers-peacekeepers’ training for the sociocultural activity are defined and proved. They are: organizing, psychological, methodical and intercultural.

The programme of the experimental work of officers-peacekeepers’ sociocultural training is presented in the scientific work; the stages, principles, conditions, forms, methods, techniques and

means of its successful realization are defined; the results of the diagnostic and formation experiment stages are analyzed.

Key words: the sociocultural activity, the sociocultural training, the professional peacekeeping sociocultural competence, the pedagogical conditions, the methods of professional peacekeeping sociocultural competence formation.